חנן אריאל

מדוע נצטוינו על העריות?

פתיחה
דעת הרמב"ם
איסורי עריות – הגנה על הנשים
דעת הרמב"ן בפירושו לסדרת בראשית
דעת הראי"ה קוק
סיכום

פתיחה

לפני שאיש ואישה מקדשים זה את זו, ומתקדשים זו לזה, אנו מברכים: "אשר צונו על העריות". ברכה זו מעוררת תמיהה, מפני שבדרך כלל איננו מברכים על מצוות לא תעשה, ולכאורה היה די שנברך רק על מצוות הקידושין.

במאמר זה נדון בדברי הרמב"ם והרמב"ן בעניין טעם איסורי עריות, ולאור דבריהם נציע הבנות חדשות לטעם האיסור, המבהירות מדוע איסורי העריות הם התשתית המאפשרת הקמת משפחה אוהבת בישראל.

דעת הרמב"ם

הרמב"ן בסדרת אחרי מות עוסק בטעם איסורי עריות (ויקרא סדר יד ו)[1] ומביא את דעת הרמב"ם והראב"ע:

> אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה - טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש.

---

[1] ציוני הפסוקים במאמר זה הם על פי החלוקה היהודית של התנ"ך לסדרים, לפי שיטת תנ"ך קורן. תוכנת מחשב הממירה את מספרי הפסוקים מהחלוקה הנוצרית המקובלת לחלוקה יהודית ולהפך, ניתן להעתיק ללא תשלום מהאתר ללימודי יהדות ורוח "דעת":

http://www.daat.ac.il/daat/tanach/shelanu/tochen.htm

והרב אמר במורה הנבוכים (ג,מט) כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט, והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד, וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן. וכטעם הזה יגיד הרב על כולן.
וכבר כתב ר' אברהם (כאן) גם כן, כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות, והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל שעה.
וזה טעם חלוש מאד, שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים, ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים. ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח (סנהדרין נח ע"ב), וישא שתי אחיות כיעקב אבינו, ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו, כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה.

דברי הרמב"ם והראב"ע שמביא הרמב"ן נשענים על שלש הנחות:

א. יחסי אישות בין איש לאשתו הם חרפה ודבר מגונה, והתורה מעוניינת שנמעט בהם ככל האפשר.

ב. איסורי עריות באו לתת גבול לתאוות המין.

ג. המשותף לכל העריות שנאסרו בתורה הוא שהן נמצאות תמיד עם האדם, ולכן נאסרו.

הרמב"ן חולק על שתי ההנחות האחרונות. לדעתו, האיסור על האדם לקיים יחסי אישות עם קרובותיו אין לו השפעה ממשית על הפחתת תאוותו המינית של האדם, שהרי הוא יכול לשאת נשים שאינן מקרובותיו למאות ולאלפים.
על ההנחה הראשונה, שהחיבור הגופני בין איש לאשתו הוא דבר מכוער, חולק רבנו עזריאל, שהיה מממשיכי הקבלה בדור שקדם לרמב"ן[2] (אגרת הקודש המיוחסת לרמב"ן פרק ב[3]):
'ואם כן נמצאו דברי היווני הבליעל (=אריסטו, שדבריו הובאו במורה הנבוכים) הבלים בטלים מצד אחד. והוא כשיהיה החבור לשם שמים אין דבר קדוש ונקי למעלה ממנו...'

איסורי העריות - הגנה על הנשים

אנחנו מזדהים עם הדברים באגרת הקודש, שאיש ואשה שזכו - שכינה ביניהם בחיבור הגופני עצמו. האם ההזדהות עם הרעיון שאין דבר נקי וקדוש מחיבורם של איש ואשה לשם

[2] עיין בדברי הרב ח"ד שעוועל בכתבי רמב"ן, חלק ב' עמ' שיט, הערה 24.

[3] במהדורת בעלי הנפש של ר' אריאל בוקוולד, בני ברק, תשנ"ב, עמ' קצח.

שמים מחייבת אותנו להתייחס לדברי הרמב"ם והראב"ע כאל טעם חלוש מאוד, כדעת הרמב"ן? מאבי מורי שמעתי, שניתן להסביר את טעם איסורי עריות על פי שתי ההנחות האחרונות שבדברי הרמב"ם והראב"ע, ללא כל קשר להנחה הראשונה שבדבריהם.

לדעת אבי מורי, איסורי עריות נועדו כדי להגן על הנשים במשפחה. לו היו יחסי אישות מותרים בין אדם לקרובותיו, הבת הייתה מפחדת מאביה שיבוא לאנסה, ואחות הייתה חוששת להתייחד עם אחיה.[4] התורה ריסנה את תאוות המין של האדם, ואסרה עליו לקיים יחסי אישות עם הנשים המצויות עמו תמיד, כדי שלא תשרור אימת אֹנס בבית. רק התשתית של איסורי עריות מאפשרת הקמת משפחה שיש בה שלווה, נחת ויחסי אמון בין בני המשפחה.[5]

דעת הרמב"ן בפירושו לסדרת בראשית

אחרי שהרמב"ן דוחה את דברי הרמב"ם וראב"ע, הוא מציע את דעתו:

> ואין בידנו דבר מקובל בזה, אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו.

אין לנו עסק בנסתרות, ודברי הרמב"ן כאן נפלאו מאיתנו. אך טעם על דרך הפשט מבצבץ מפירושו לסדרת בראשית.

לאחר שהביא ה' את האשה לאדם, שמח האדם ואמר (בראשית סדר ב כ–כא):

> וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹאת: עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.

האם פסוק כא הוא המשך דברי האדם בפסוק כ, או שהוא תוספת של התורה? רש"י, בעקבות דברי חז"ל (סנהדרין נח ע"א), מפרש:

> על כן יעזב איש - רוח הקודש אומרת כן, לאסור על בני נח את העריות.

המהר"ל בביאורו גור אריה על פירוש רש"י מסביר:

---

[4] דוגמאות מזעזעות למצב נורא כזה מובאות, לדאבוננו, לא פעם, בחדשות.

[5] הבנה זו מסבירה היטב מדוע הפריצות בעריות היא תועבה הגוררת בעקבותיה עונש כרת.

> פירוש, שאין זה מדברי האדם, שהוא יצוה 'יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ', דעל כרחך האי 'יעזב' לא הוי כפשוטו, דלמה צריך לעזוב את אביו ואת אמו בשביל אשתו?

מדבריהם עולה, שהציווי "יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ" הוא תוספת של התורה בתוך סיפור תולדות השמים והארץ. נראה שלפי פירושם, המילים 'על כן' אינן מתייחסות כלל לציווי לעזוב את ההורים, אלא לסוף הפסוק 'וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד', כשם שאדם וחווה היו בשר אחד לפני שהופרדו.

בדברי הרמב"ן (על אתר) עולה אפשרות אחרת:

> וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם, ורואים את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד...
> והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקורבתם, ויראה שאשתו קרובה לו מהם.

לפי הרמב"ן, בזמן נסירת האישה מהאדם, הושם בטבע האדם שקשר הנישואין יהיה חזק יותר מהקשר הביולוגי להורים. מדברי הרמב"ן לא משתמע שיש בפסוק רמיזה על איסורי עריות. נראה שהרמב"ן מפרש את הפסוקים כפשטם, ואינו מתייחס בפירושו לדרשת חז"ל שהביא רש"י. בעקבות דברי הראי"ה קוק, שנביא להלן, ייתכן שניתן לפרש את דבריו גם בדרך אחרת.

דעת הראי"ה קוק

הרב קוק מבאר בכמה מקומות את פרשת תולדות השמים והארץ, ובכמה מקומות מתייחס ישירות לטעם איסור עריות.[6] נעיין בשתי פסקאות מדבריו:

בקובץ א[7], כותב הרב קוק (פסקה תקצד):

> להשוות סיפור מעשה בראשית עם החקירות האחרונות הוא דבר נכבד. אין מעצור לפרש פרשת אלה תולדות השמים והארץ, שהיא מקפלת בקרבה עולמים של שנות

---

[6] ניתן למצוא את המקורות הפזורים בכתביו בעזרת ספרו של ר' בעז אופן, מפתחות לכתבי הראי"ה, רמת גן, תשס"ב.

[7] בתוך: שמונה קבצים, ירושלים, תשנ"ט.

מליונים, עד שבא אדם לידי קצת הכרה שהוא נבדל כבר מכל בעלי החיים, ועל ידי איזה חזיון נדמה לו שצריך הוא לקבֹע חיי משפחה בקביעות ואצילות רוח, על ידי יחוד אשה שתתקשר אליו יותר מאביו ואמו, בעלי המשפחה הטבעיים. התרדמה תוכל להיות חזיונית, וגם היא תקפל איזה תקופה, עד בישול הרעיון של 'עצם מעצמי ובשר מבשרי'. והודיע הכתוב, שקדושת המשפחה קדמה להבושה הנימוסית בזמן, וכן במעלה, שאחר ההתעוררות מהתרדמה הוחלט דבר 'זאת הפעם', ומכל מקום היו 'שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ'. ולמדנו, שלא רק עבירה נימוסית היא פרצת העריות, שפורצים בה כשאין רואה, 'וְעַיִן נֹאֵף שָׁמְרָה נָשֶׁף', אלא דבר עמוק, מוטבע בשורש נשמתו של אדם, שחוטאו חומס נפשו, והפורש מהם נקרא קדוש בעצם.

החידוש הגדול בדברי הרב קוק הוא שניתן לפרש את פרשת אלה תולדות השמים והארץ לא על אדם הראשון כאדם פרטי, אלא על המין האנושי כולו, בראשיתו.
לאור חידוש זה, מסביר הרב קוק שהתרדמה שהפיל ה' על האדם ובמהלכה לקח את הצלע ממנה נבראה האשה, הייתה חזיונית, כדברי אליפז (איוב סדר א עג–עד):

וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ:
בְּשִׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת לָיְלָה בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל אֲנָשִׁים:

החיזיון עליו מדבר הרב קוק הוא כנראה הכרה פנימית שהתפתחה במין האנושי,[8] שמערכת יחסי האישות בין איש ואישה שונה מזו של בעלי החיים, והיא מחייבת "ייחוד אשה שתתקשר אליו יותר מאביו ואמו, בעלי המשפחה הטבעיים".

לפי דברי הרב קוק איסורי עריות הם הכרה פנימית שהמין האנושי התקדם אליה. אולם מפני מה ההכרה העמוקה שהאישה היא עצם מעצמיו של האיש מחייבת את איסורי עריות? מהו אותו רעיון יסודי כל כך שמחייב איסור על נישואים בין קרובי משפחה? במקום אחר הדברים מפורשים (קֹבץ ו פסקה סח):

אהבת הקרובים ואהבת אשה, הם שני מיני אהבה שאסורים שיגעו זה בזה, כי כל אחד מקלקל את חבירו בהיותו נוגע, בנפש וביסוד העולם. זורמות הן אלה שתי

[8] כך עולה גם מפירושו של הרב קוק לנסירת האיש והאישה זה מזה. הרב קוק מפרש שהנסירה נועדה כדי לאפשר **בחירה** של האיש והאישה זה בזה. (עיין בקֹבץ א פסקה שכח; הפסקה מובאת באורות עמוד קמב פסקה יג). בחירה מבוססת על הכרה ורצון, בניגוד לטבע עלום שהאדם אינו מודע לו. גם שם הרב קוק עוסק בהכרה של דורות ולא בהכרה של אדם פרטי, יחיד.

> האהבות כל אחת במסלולה המיוחד, והן על ידי שיתוף השפעתן בונות את העולם. וכשהן באות בערבוביא, באופן שאי אפשר לכל אחת מהנה להתפשט כראוי, עוצרות הן את כל טוב העולם, וממלאות חשיכה את הנפש ואת העולם, וכ֑חות הדין והזעם מתפרצים בטומאה רבה וקצף נורא לשבר ולכלות. וזהו סוד איסור עריות שאר בשר.

הרב קוק מדבר כאן על סוד איסור עריות, אך נראה שניתן להסביר את דבריו גם על דרך הנגלה, בהתאמה לפסקה שהבאנו לעיל.[9]

ההכרה הפנימית העמוקה שהגיע אליה המין האנושי כללה בתוכה את ההבנה, שהקמת המשפחה בדרך הראויה, מותנית בניתוק הקשר בין האיש לבין משפחתו הטבעית. קשר אמיץ בין איש לאשה מחייב מוחלטות ובלעדיות של קשר הנישואין. אם כבר קיים קשר בין האיש לבין האשה, הקשר המוקדם יאפיל ויטשטש את עָצמתו של קשר הנישואין אותו הם רוצים לקשור. חיבור בין איש ואשה שאינו עומד מעל לכל מערכת קשרים אחרת, ללא שום מחוייבות קודמות וללא שום יחס לכל התקשרות אחרת, אינו קשר הדוק מספיק, והוא לא יצלח.

סיכום

איסורי עריות מהווים את התשתית להקמת משפחה הן בבחינת 'סור מרע' והן בבחינת 'ועשה טוב'. לולא איסורי עריות היו בנות המשפחה נתונות באימה מתמדת בחששן מפני תשוקותיהם המיניות של הגברים במשפחה. הניתוק מההורים ומהקרובים הקודם לנישואים מאפשר לכל אחת ממערכות הקשרים לבוא לידי ביטוי במלוא עצמתה, ויוצר חיבור נפשי עמוק ומוחלט בין האיש לאשתו.

שמעתי מחכם אחד, שאיני יודע את שמו,[10] בשם סבו, כי זו כוונת דברי רב יהודה בשם רב (סוטה ב ע"א):

> ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני.

הקשר בין איש לאשתו, מבחינה מהותית, אינו מאוחר לקשר של האדם להוריו. ארבעים יום קודם יצירת הולד, כלומר ברגע הראשוני של יצירת הקשר בין האדם להוריו, נוצר גם הקשר של האדם עם אשתו.

---

[9] שמעתי רעיון זה מר' עמיחי גורדין, אליבא דנפשיה.

[10] הוא העמידני גם על הקשר בין דברי ראי"ה קוק לדברי רמב"ן.